

ЛИЧНОСТНИ ОСОБЕНОСТИ И ИНТЕРПРЕТИРАНЕ НА НЕГАТИВНИТЕ МЕДИЙНИ ИЗЛЪЧВАНИЯ

Божинова Румяна*, Ергюл Таир**

*Ст.н.с., д-р – Институт психология - БАН

**Институт психология - БАН

Настоящата статия има обзорен характер и на първо място разглежда концепции и изследвания, които третираат негативните реакции на индивида, провокирани от медийните материали. Второ - представя наши изследвания относно влиянието на някои личностни особености като тревожност, склонност към агресия и други върху интерпретирането на негативни медийни информации. Изведени са основни закономерности, които допълват представата за влиянието на негативните медийни материали върху преживяванията, очакванията и поведенческите ориентации на личността.

The presentd article has observative character. Its aim on the first place is to present some comceptions and reserches on the individual's negative reactions provoked by mass media. On second place in the article is reported our research on influence of some personal traits like anxiety, agression and etc. on the individual interpretation of negative media information. Finally, conclusions about influence of negative mass media presentations on experiences, expectionts and behavioral tendencies are proposed.

Медийни излъчвания и негативни преживявания на индивида

Съвременният човек прекарва голяма част от времето си в среда, която по същността си е медийна. Това прави все по-актуално изучаването на влиянието на медийните излъчвания върху преживяванията и поведението на индивида. Един от проблемите, който занимава психолозите са така наречените **страхови реакции**^{*}, възникващи в отговор на определени медийни материали. Особено място се отделя на показваните от телевизията филми, в които се случват близки до реалността неща, обичайно пораждащи безпокойство и страх у човека, както и на продукции със специално измислени образи и ситуации, често с фантазен характер, предимно целящи да събудят страх и ужас у зрителската аудитория (т.нар. филми на ужасите). В тази връзка могат да бъдат посочени филмите "Психо", "Челюсти", "Птици", "Дракула", "Туин Пийкс" и др. Това не омаловажава и значението на предлаганите романи и разкази с подобни съдържания, между които особено място заемат книгите на Стивън Кинг и Диин Кунц.

Част от изследванията в сферата на страховите реакции са посветени на влиянието на документалните филми, а също и на информациите с негативно съдържание, широко лансирани от пресата и телевизията [6]. Отбелязва се предпочитанието на новинарските емисии към военни действия, криминални прояви, катастрофи, пожари, земетресения и други негативни събития, случващи се някъде по света, т.е. информации събуждащи преживяване на тревога и страх. Засилването на тенденцията към показване на все по-нагледни и изпълнени с ужас медийни продукти е съпроводена от задълбочаването на психологичните изследвания по отношение на закономерностите в проявата и после действието на страховите реакции.

Какви механизми стоят зад страховата реакция провокирана от медиите, от какво зависи нейния интензитет и други са въпроси, които са подложени на специално проучване и концептуализиране. Приема се, че страховите реакции на индивида се основават на интерпретирането на определени образи, ситуации, събития като опасни. Поради подобие между реалния и медийния стимул, стимулите, които предполагат провокиране на страх в действителността предизвикват подобен, но по-малко интензивен отговор, когато са медийно представени. В основата на тази проява стои генерализацията

* Повечето автори, работещи в тази област под страхови реакции разбират тревога, безпокойство, потиснатост, страх и др.

на стимулите. В същото време трябва да се посочи, че интересът на човека към необикновени и страшни неща в медийните продукти е открит в равнището на възбуда (активация), което те предизвикват. Съществува и ниво на активация, което е възприемано като оптимално и то естествено е търсено от индивида. Подчертава се, че негативната емоционална възбудата е позитивно приета, когато тя е в граници близки до оптималните или малко над тях, каквито именно провокират медийните съдържания. Смята се, че емоциите възникнали при гледане или четене на "нещо страшно" обичайно не са прекалено силни, доколкото човек знае, че събитията не са реално случващи се в момента и той не е застрашен [24].

В значителна част от случаите медийно провокираният страх, според изследванията, е свързан с притежаваната от човека емпатична способност или мисленото му поставяне на мястото на другия (героя от филма, разказа, романа и т.н.). Особено се преживяват заплахите към любимия герой [22, 23]. Възникването на страховата реакция във връзка с определени медийни материали има своите предпоставки и в опита на индивида. Предишен опит със стресиращи събития усилва емоционалния ефект на подобни медийни изображения [11, 21].

При медийно представяне на реално случили се събития, освен емпатичен елемент съществува отчитане на опасността за самия индивид, което вероятно засилва интензитета на негативните преживявания. Специално проведени изследвания с възрастни лица сочат, че изображения на насилствени действия се преживяват значимо по-силно, когато са представени като реално случили се, отколкото като измислени [6]. Актуален пример в тази насока са преживяванията на хората във връзка с настоящите наводнения в страната, които единствено са чули или видели съответни медийни материали.

Установява се, че освен кратковременен ефект посочените негативни преживявания в някои случаи се отличават с дълговременни измерения [18, 19, 12, 13]. Според изследване на Спаркс [18] например преживяването на продължителен страх се проявява по-често при жените, но мъжете също имат подобни оплаквания. Проучванията показват също, че този страх е съпроводен от трайно безпокойство, проблеми със съня, отбягване на плашещи филми, и др. [19].

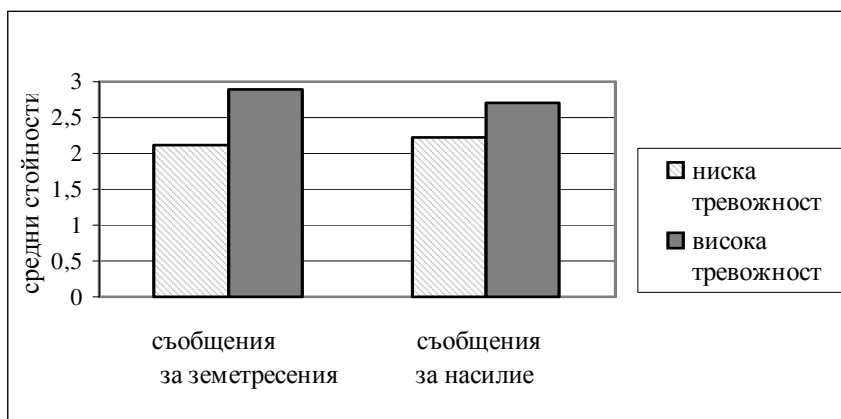
Съществен принос в изучаването на интерпретациите на индивида на негативните медийни излъчвания имат изследванията върху детската аудитория. Според различните проучвания, използващи разнообразни методи, децата във възрастовата граница 3 - 8 г. се плашат от нещо, което изглежда страшно, но всъщност е безвредно (животни, тъмнина, фантастични същества) [14]. С нарастване на възрастта (9 -12 г.) децата започват да се страхуват от по-реалистичните изображения в медиите, което е резултат от промяната в развитието по отношение на разграничението реалност - фантазия [7, 16]. Поради това по-големите деца започват да са особено чувствителни към новините и другите реалистични медийни материали като категориите, които най-често провокират страх са насилие, войни и бедствия. След 13 г. децата започват да се страхуват от медийни изображения, включващи по-абстрактни понятия като световни проблеми и заплахи от средата [10, 9]. Налице са основания да се приеме, че многократното излагане на новинарските емисии повлиява детските перцепции за реалността.

Специален интерес представлява виждането, че честото възприемане на "страшни неща" води до снижаване равнището на преживяването. Приема се, че повторението на възбуждащите стимули, които медийните продукти съдържат, редуцират възбудата чрез основните форми на учене наричани привикване. Това от своя страна предполага и търсене на нови и по-екстравагантни излъчвания [24]. В същото време някои изследователи смятат, че има достатъчно данни, според които възприемането на плашещи съдържания не предполага задължително намаляване на съответните реакции, а в някои случаи дори ги усилва [8, 15, 21]. Това поставя въпроса за сложните и недостатъчно изяснени механизми, които ги предизвикват.

Влияние на личностните особености върху интерпретацията на негативните медийни съобщения

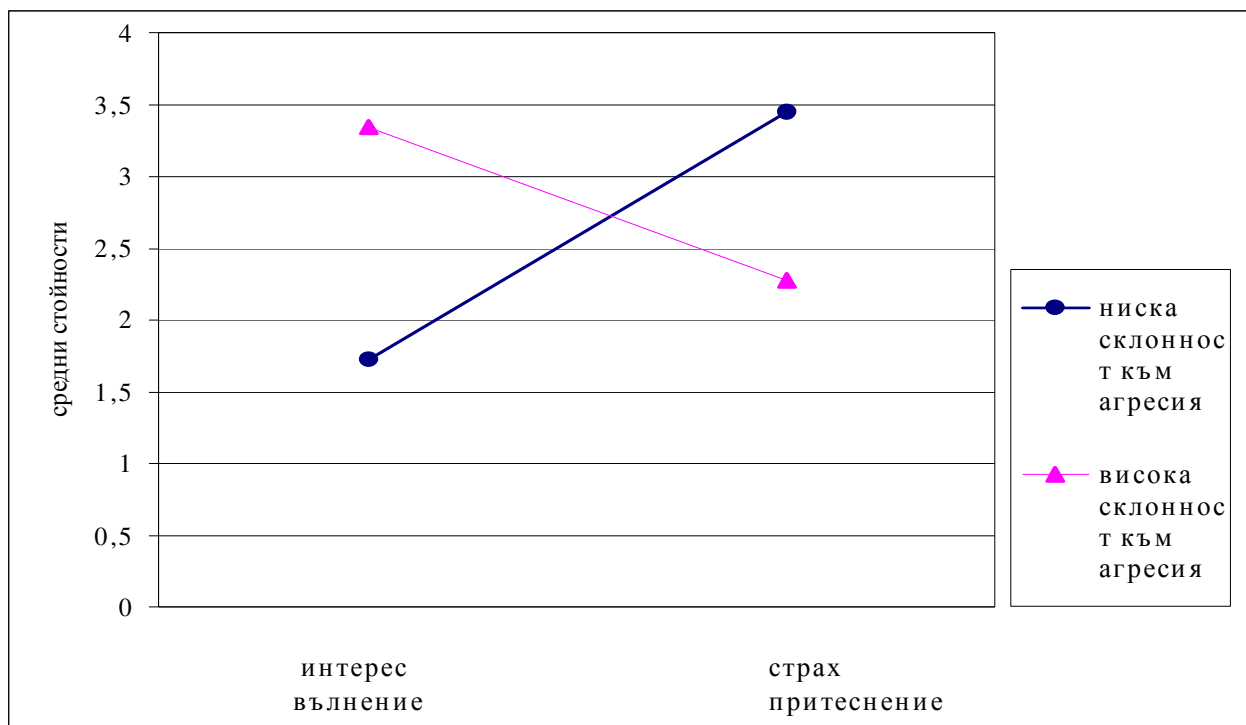
Определено внимание по отношение проявата на дискутираните негативни преживявания заслужават и личностните особености. Изследванията в тази насока са ограничени и с твърде фрагментарен характер. Някои изследователи откриват известна връзка между личностни особености като "търсене на преживявания" (sensation seeking), "макиавелизъм", "тревожност", предпочитания към копинг стилове и емоционалните отговори към плашещите медийни съдържания [17, 18, 19, 20]. Проведените от нас изследвания доказаха същественото влияние на личностните особености при възприемане на негативни медийни материали с информационен характер. Установи се, че то е твърде широко и се разпростира от интерпретирането на съответното съдържание до изграждане на представа за реалността като цяло и формирането на нагласи към негативния тип медийни излъчвания [1, 5, 2 и др.].

Резултатите убедително доказаха, че **тревожността** е личностна особеност, която съществено е свързана с проявата на *страхови преживявания*, независимо от конкретното съдържание на негативното медийно съобщение. Тревожният тип лица показват по-високо изразена реакция на страх, притеснение и безпокойство от ниско тревожните лица, както при информация за земетресения в страната, така и при съобщения за извършено публично убийство. Тази тенденция илюстрирана на фиг. 1 е изведена на базата на писмено изразени от изследваните лица реакции на медийна информация подадена по експериментален път.

Фиг. 1. Страхови преживявания при ниско и високо тревожните лица в отговор на различни медийни съобщения. (Високо и ниско тревожните лица се различават съществено по изразеността на отрицателните преживявания, както при съобщения за земетресения в страната ($F=5,62$; $p= .004$), така и при съобщения за извършено публично убийство ($F=4,07$; $p=.001$).

Специфично отражение върху възприемането на негативната медийна информация имат и различията в личностната **склонност към агресия**. Лицата, при които тази склонност е добре изразена значимо по-малко показват страхови преживявания в сравнение с ниско агресивните лица при медийно съобщение за публично убийство. Тази тенденция е особено ясно изразена при лицата склонни към физическа агресия. Същевременно трябва да се посочи, че склонността към агресия е предпоставка за проява в по-голяма степен на интерес и вълнение, отколкото на страх и притеснение от медийния разказ за извършено убийство (виж фиг. 2).

Фиг.2 Преживявания на лицата с различна склонност към физическа агресия в отговор на медийна информация за публично убийство. (Лицата с висока склонност към агресия се отличават със значимо по-висока степен на интерес / вълнение ($F=10,51$; $p=.000$), в сравнение с ниско агресивните лица, при които първостепенно значение имат страховите реакции ($F=3,28$; $p=.004$).

Трябва специално да се подчертае, че посочените преживявания при тревожните и склонни към агресия лица са съпроводени от съответни оценки и прогнози, които допълват представата за индивидуалната интерпретацията на медийните съобщения. Така например тревожния тип лица в по-голяма степен са склонни да мислят за предстоящо земетресение в България, отколкото ниско тревожните лица (доказателство в това отношение е връзката между тревожността и високите очаквания за земетресение $r = 0,27$; $p=.02$).

Получените от изследванията резултати свидетелстват и за определени поведенчески ориентации - копинг стратегии, “режисирани” различно от личностните особености. Най-общо те се делят на два типа - насочени навътре към регулация на собствените негативни преживявания и навън към контрол на случващите се негативните събития. Тревожния тип хора се опитват да се справят със страховите си преживявания основно чрез потискане изявата на емоциите или чрез изразяване на недоверие към лансираната информация. Докато лицата с ниска тревожност се ориентират към търсене на начини за справяне с проблемите и наблягат на необходимостта от превантивни мерки. В същото време лицата със слабо изразена склонност към агресия се опитват да се абстрахират от информацията за насилие като отбелязват, че тя не се отнася до тях.

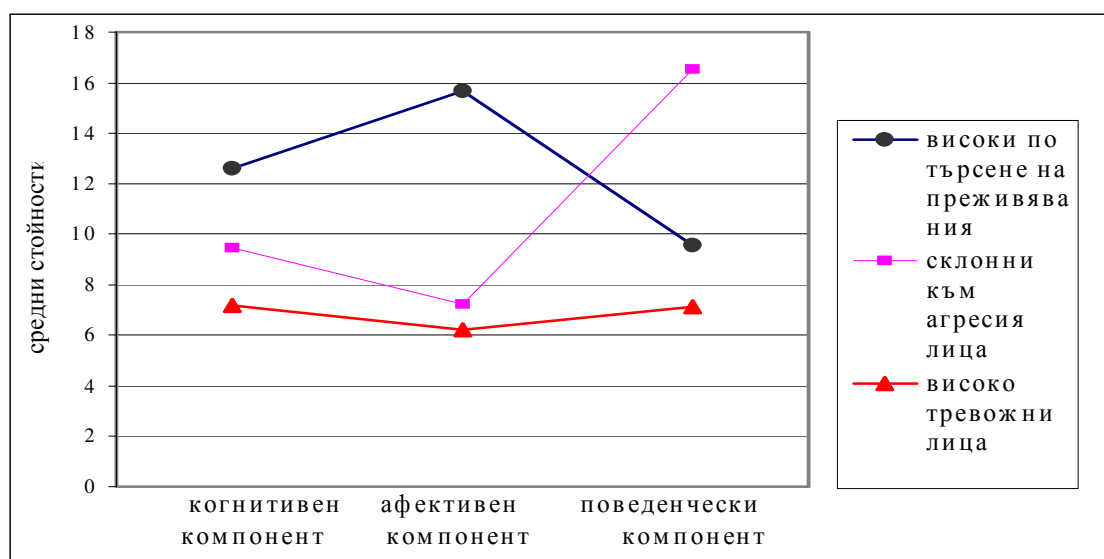
Един въпрос, който малко е поставян на обсъждане е личностната значимост на предлаганата от медиите информация. Според получените от нас резултати повишаването на личностната значимост на лансираната информация също е съществен фактор за проявата на определени закономерности при възприемането и осмислянето на медийния материал. Така например при тревожния тип личности то води до повишаване на негативните преживявания и прогнози, а също и до засилване на посочените по-горе поведенчески ориентации.

Проведените от нас изследвания също така показват генерализиране на възприеманата информация, пренасяне на нейното значение от отделния случай върху реалността като цяло. Редица изказвания на изследваните лица доказват, че чутите в момента информации са повод за определени констатации и заключения, които се отнасят до реалността, в която живеем като цяло (т.е. надскачат значението на отделния случай като такъв). Тук заслужава да се посочат изказванията във връзка със съобщението за публично убийство като: “Жестокостта и насилието са навсякъде около нас, те са станали

просто ежедневие”, “Това бутално убийство е поредното доказателство, че всичко в България се решава насилствено и чрез кръв”, “Един от зачестилите случаи на саморазправа между престъпниците, което показва, че в страната цари беззаконие”. Отново трябва да посочим проявата на известни индивидуални различия. Тези констатации са по-типични за лицата с ниска склонност към агресия и високо равнище на тревожност т.е. лицата, които показват по-определено страхови преживявания при информация за насилие.

Посочените по-горе тенденции бяха установени и по отношение на личностния оптимизъм и негативистични очаквания, както при възприемане на информация за природни бедствия, така и за социално значими събития (случая с българските медици в Либия) [4, 3].

Изложените по-горе тенденции добре кореспондират и с получените от нас резултати за *индивидуалните нагласи* към медийното насилие. Изследването, проведено със специално подготвен за случая въпросник, показва че с най-ниска нагласа към медийното насилие се отличават лицата с висока **тревожност**. По-ясно тя е изразена при **склонните към агресия** лица и най-изявена е при лицата високи по **търсене на преживявания** (усещания). Съществени са и различията по отношение изявите на отделните компоненти на нагласата. Изучаването на връзката на личностните особености с отделните аспекти на нагласите към медийното насилие (когнитивен, афективен и поведенчески компонент) показва, че за търсачите на силни усещания водещи са преживяванията, които медийния материал провокира. За високите по агресия лица привличаща е предимно поведенческата страна на показваното, а с нарастването на личностната тревожност се проявява стремеж към избягване на медийното насилие и особено на неговия емоционален ефект. Тази тенденция е добре илюстрирана от фиг.3.

Фиг. 3. Нагласи към медийно насилие (когнитивен, афективен и поведенчески компонент) при лица високи по "търсене на преживявания", "агресия" и "тревожност". Лицата с висока тревожност се отличават с почертано ниски нагласи към медийното насилие като цяло, лицата с висока склонност към агресия демонстрират висока изразеност на поведенческия компонент, а лицата високи по търсене на преживявания - висок афективен компонент. (Доказана е и съществена връзка между посочените личностни особености и нагласата към медийното насилие, най-добре изразена между тревожност и нагласи - афективен компонент ($r = -0,48$; $p = .000$), между склонност към агресия и нагласи - поведенчески компонент ($r = 0,48$; $p = .002$), и между търсене на преживявания и нагласи - афективен компонент $r = 30$; $p = .001$).

Обобщение

Представените по-горе резултати недвусмислено доказват, че медийната аудитория не е еднородна. Тя включва различни по своите особености индивиди, за които негативните медийни съобщения могат да имат различно значение и смисъл, да предизвикват у някои интерес и приятно напрежение, а у други сериозни стресови преживявания. Склонността към агресия и тревожността ясно демонстрират тези две тенденции.

Личностната интерпретацията на негативните медийни съобщения и съпровождащите я преживявания са свързани с определени поведенчески ориентации. Високите негативни интерпретации са предпоставка за преимуществено когнитивни стратегии на решение, а по-позитивните интерпретации за проектиране на реални действия, които могат да подпомогнат решаването на дискутираните в медийните съобщения събития.

Съществено е, че начините на възприемане на отделното медийно съобщение рефлектират и върху обобщените представи за реалността като цяло. Негативните оценки, провокирани от отделното медийно съдържание се пренасят към оценките за реалността, в която живеем, което при отделни личностни типове може да бъде силно изразено.

Според резултатите от настоящите изследвания личностното възприемане на реалистичната медийна информация е подобно на възприемането на актуалните събития. Различието вероятно се свежда основно до интензитета на преживяването, което е установено в проучванията визиращи общи закономерности на страховете преживявания в отговор на негативни медийни излъчвания.

Спецификата на възприемане на негативните медийни материали в зависимост от личностните особености е отразено и във формирането на определени нагласи към тях (позитивни – негативни). Те дават възможност на индивида да прояви изборителност и сам да ограничи достъпа си до едни или други материали. (Остава обаче проблема за необходимостта от запознаване с текущите новини, репортажи и други подобни материали и с влиянието им върху голяма част от медийната аудитория - тревожни, с негативистични очаквания или хора със склонност към агресия - за техните преживявания, копиране на модели и др. Остава също въпроса за въздействието върху детската аудитория).

Налице са основания да се предположи, че привикването, приспособяването към негативния тип информация при определен тип лица не се проявява или се проявява твърде ограничено. Съгласно получените от нас резултати високо тревожните лица остават чувствителни към представяните от медиите бедствия, насилия, и други негативни събития, независимо от системната им среща с тях. Това се вижда не само от страховете им реакции, но и от негативните им нагласи към възприемане на подобни медийни материали.

Получените резултати имат и определена практическа стойност. Те свидетелстват, че системните негативни излъчвания могат да предизвикат сериозни стресови преживявания у голяма част от хората, да стимулират склонността към агресия у други, да съдействат за формиране на изкривена представа за реалността. Всичко това е сериозно основание медиите да ограничат излъчванията на негативен тип информации, да намалят тяхната зрелищност, да преосмислят мястото им като водещи новини.

Литература:

1. Божинова, Р. (2004). Индивидуалните нагласи към медийното насилие и връзката им с личностните особености - тревожност, търсене на преживявания и агресивност. Педагогика, №2, 52-59.

2. Божинова, Р., Таир, Е. (2004). Влияние на медиите върху психичното състояние на индивида. В сб. научни материали от конференция "Психологията пред предизвикателствата на новото време", Варна, 5-13.
3. Таир, Е. (2005). Влияние на личностния оптимизъм и негативистичните очаквания върху възприемането на негативни медийни съобщения. Психологични изследвания, №3 (под печат).
4. Таир, Е. (2004). Динамика в прогнозирането на случая с българските медици в Либия. В Сб. научни материали от Втора национална конференция по психология "Активност и адаптация на личността в условия на промени" Благоевград, (под печат).
5. Таир, Е. (2003). Личностен оптимизъм / песимизъм и прогнозиране на случая с българските medici в Либия. Психологични изследвания, №1, 109-117.
6. Cantor, J. (1994). Fright reactions to mass media. In: J. Bryant & D. Zillmann (Eds.). *Media effects: Advances in theory and research*. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, 213-245.
7. Cantor, J., & Nathanson, A. (1996). Children's fright reactions to television news. *Journal of Communication*, Vol. 46 (4), 139-152.
8. Cantor, J., & Reilly, S. (1982). Adolescents' fright reactions to television and films. *Journal of Communication*, Vol. 32 (1), 87-99.
9. Cantor, J., Mares, M.L., & Oliver, M.B. (1993). Parents and children's emotional reactions to televised coverage of Gulf War. In: B. Greenberg & W. Gantz (Eds.), *Desert Storm and the mass media* (pp. 325-340). Cresskill, NJ: Hampton Press.
10. Cantor, J., Wilson, B. J., & Hoffner, C. (1986). Emotional responses to a televised nuclear holocaust film. *Communication Research*, Vol.13, 257-277.
11. Hare, R.D., & Blevings, G. (1975). Defensive responses to phobic stimuli. *Biological Psychology*, Vol. 3, 1-13.
12. Harrison, K. & Cantor, J. (1999). Tales from the Screen: Enduring Fright Reactions to Scary Media. *Media Psychology*, Vol. 1(2), 97-116.
13. Hoekstra, S.J., Harris, R.J., & Helmick, A.L. (1999). Autobiographical Memories about the Experience of Seeing Frightening Movies in Childhood. *Media Psychology*, Vol. 1(2), 117-140.
14. Hoffner, C., & Cantor, J. (1985). Developmental differences in responses to a television character's appearance and behavior. *Developmental Psychology*, Vol. 21, 1065-1074.
15. Johnson, B. R. (1980). General occurrence of stressful reactions to commercial motion pictures and elements in film subjectively identified as stressors. *Psychological Reports*, Vol. 47, 775-786.
16. Smith, S.L., Wilson, B.J. (2002). Children's comprehension of and fear reactions to television news. *Media Psychology*, Vol. 4 (1), 1-26.
17. Sparks, G.G. (1986). Developing a scale to assess cognitive responses to frightening films. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, Vol. 30, 65-73.
18. Sparks, G.G. (1989). Understanding emotional reactions to a suspenseful movie: The interaction between forewarning and preferred coping style. *Communication Monographs*, Vol. 56, 325-340.
19. Sparks, G.G., Spierek, M. M., & Hodgson, K. (1993). Individual differences in arousability: Implications for understanding immediate and lingering emotional reactions to frightening mass media. *Communication Quarterly*, Vol. 41, 465-476.
20. Tamborini, R., Stiff, J., & Zillmann, D. (1987). Preference for graphic horror featuring male versus female victimizations: Personality and past film viewing experience. *Human Communication research*, Vol. 13(4), 529-552.
21. Zillmann D. (1982). Television viewing and arousal. In: Pearl D, Bouthilet L, & J. Lazar (Eds.). *Television and Behavior: Ten Years of Scientific Progress and Implications for the Eighties*. Vol. 2, Technical Reviews. Washington, D.C., U.S. Government Printing Office.
22. Zillmann, D. (1980). Anatomy of suspense In: P. H. Tannenbaum (Ed.), *The entertainment functions of television* (pp. 133-163). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

23. Zillmann, D., & Cantor, J. (1977). Affective responses to the emotions of a protagonist. *Journal of Experimental Social Psychology*, Vol. 13, 155-165.
24. Zuckerman, M. (1994). *Behavioral Expressions and Biosocial bases of Sensation Seeking*. Cambridge University Press.